

Yusuf Akçura

OSMANLI DEVLETİ'NİN
DAĞILMA DEVRİ
(XVIII. ve XIX. asırlarda)

ÖTÜKEN

YUSUF AKÇURA; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusunda-ki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunmadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, *Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman* (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyâsî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşüncüyü (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyâsî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey

Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyâsî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddi anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyâsî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyâsî bir parti olan *Milli Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyâsî tarih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniver-

site Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyâsî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyâsî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyâsî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılıma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

İÇİNDEKİLER

Başlangıç.....	13
1- XVIII. Asır Sonu ile XIX. Asır Başlarında Osmanlı Devleti.....	15
2- Osmanlı Devleti'nin Dağılmasında Başlıca Âmiller.....	22
3- Osmanlı Devleti'nin XIX. Asır Başında Dağılması.....	28
A - Kırımın Ayrılması.....	29
B - Türk ve Müslüman Olmayan Kavimlerin Ayrılmaya Başlamaları.....	31
a) Bağdan ve Eflâk'ın ayrılmasını hazırlayan âmiller.....	31
b) Sırbistan ve Karadağ'ın ayrılmasını hazırlayan âmiller.....	35
c) Yunanistan'ın ayrılmasını hazırlayan âmiller.....	37
d) Ermenilerde ayrılma hareketinin mebde'i.....	43
C - Türk Olmayan Müslüman Kavimlerin Ayrılmaya Başlamaları.....	45
a) Arabistan kavimleri Vehhabî hareketi.....	45
b) Mısır eyaleti ve Garp Ocakları.....	50
c) Bazı Suriye kavimlerinin, Kürt aşiretlerinin ve Arnavut kabilelerinin ayrılmaya müteveccih hareketleri.....	59
d) Bazı valilerin merkezi tanımamak arzuları; bu hareketlerde gayr-ı Türk kavimlerin rolü; Osmanlı İmparatorluğu'nda anarşi; her tarafta eşkıya çetelerinin zuhuru.....	63
4- Vaziyetin İslahı İçin Aranan Çareler.....	71
A- İslahat Layihaları.....	71
B- Askerî ve malî ıslahat teşebbüsleri: Nizam-ı Cedid.....	76
C- İslahatın başarılabilmesi için Osmanlı Devleti'nin sulhperverliğe ihtimamı.....	85
5- Fransa İhtilâlinin Osmanlı Memleketlerine Tesiri.....	89
A- Osmanlı-Fransa tarihî münasebatı; İhtilal fikirlerinin Şark'taki serpintileri, İhtilal harplerinin ilk tesirleri, Lehistan'ın ikinci ve üçüncü taksimleri.....	89
B - Fransa İhtilal hükûmetlerinin Şark siyasetleri.....	96
a) General Bonapart'a kadar Fransa İhtilâl hükûmetlerinin Şark siyasetleri.....	96
b) General Bonapart'ın tesiri altında Fransa'nın şark siyaseti ve Fransa Cumhuriyeti'nin Mısır'a bir heyet-i seferiye göndermesi.....	97
6- Fransızların Mısır'a Taarruzu Üzerine Osmanlı Devleti'nin Fransa Aleyhindeki İkinci İttifak'a Girmesi.....	103
A – Osmanlı-İngiliz, Osmanlı-Rus ve Osmanlı- Napoli ittifakı muahedeleri.....	103
B – Osmanlı Devleti'nin Fransa Cumhuriyeti'ne ilân-ı harbi.....	109

7- Osmanlı Sultanlığı ile Fransa Cumhuriyeti Arasında	
Mısır ve Suriye Harbi ve Neticeleri.....	111
A- Bonapart'ın Mısır'a asker ihracı, Mısır'da Kölemen kuvvetlerinin mağlubiyeti ve Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali; Bonapart'ın Osmanlı Sultanı'na ve Mısır ahalisine karşı tuttuğu siyaset	111
B - Bonapart'ın Suriye'ye doğru hareketi, Akkâ müdafaası ve Bonapart'ın Mısır'a ric'ati; Osmanlıların Mısır'a sevkıyatı ve Osmanlı-Fransız muharebeleri.	118
C- General Bonapart'ın Mısır'dan Fransa'ya dönüşü, Mısır'ın Osmanlı ve İngiliz kuvvetleri tarafından istirdadı; Kölemenler meselesi; Mısır'da Osmanlı-İngiliz münasebâtı.	122
D - Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın türemesi.	139
8- Avrupa Siyasetinde Değişmeler	156
A- Fransa aleyhine kurulan ittifakta tebeddüller ve Osmanlı Devleti'nin Fransa ile barışması.	156
B- Osmanlı, Rusya ve Fransa münasebâtı; Rusya ile harp; İngilizlerin İstanbul'a taarruzları ve ric'atleri.	160
9. - Osmanlı Devleti'nde Esaslı İlk Askerî Islahat Teşebbüsünün	
Muvaffakiyetsizliğe Uğraması	198
A- Edirne Vak'ası.....	198
B- Kabakçı Mustafa kıyımı ve III. Selim'in hal'i	206
C- İrticâın sebepleri ve III. Selim'in şahsiyeti.	220
Bibliyografya.....	234
Dizin.....	235

[Türk Tarih Kurumu'nun Notu]

Türk Tarih Kurumu tarafından Türk Tarihinin Anahatları adıyla yazılması kararlaşan eserin, Osmanlı Devleti'nin dağılma devrine ait kısımlarını bugün fani hayattan çekilmiş bulunan eski Başkanımız Ord. Prof. Yusuf Akçura hazırlamaya başlamış bulunuyordu. Kendisinin ölümü ile yarım kalan, fakat mevzuu itibarıyla bu devrin III. Selim zamanı gibi mühim bir faslına toplu bir şekilde gözden geçirmiş olan bu tetkikin de Türk Tarihinin Anahatları için hazırlanıp neşredilen materyaller arasında umumî istifadeye konulması uygun görüldü. Eserin Kurumumuzca tetkiki sırasında tadile muhtaç veya noksan görülen kısımlarını kararlaşan şekilde düzelterek ve tamamlayarak basım işine nezaret etmeye, üyelerimizden Maarif Vekilliđi Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat memur edildi.

Sunuş

Biz elinizdeki bu kitabı Yusuf Akçura serisinde yayın listemize aldık. Kitabın tashihe muhtaç yerlerini düzelttik. Bugün kullanımdan düşmüş olan bazı kelime ve tabirleri açıklamak maksadıyla [...] köşeli parantezler içinde açıklamalar yaparak serinin diğer kitaplarındaki usulümüzü bunda da devam ettirdik. Kısa ve muhataralı bir devreyi konu alan kitabın Yusuf Akçura'nın külliyatında önemli bir yer işgal edeceğini düşünüyöruz. (TTK. Basımında kitaba ilâve edilen resim ve haritalar Kurumun karar ve tasvibiyle yine F. R. Unat tarafından seçilip ilâve olunduğu belirtilmiş idi; biz de o resim ve haritaları ait olduğu bahislerdeki yerlerinde kullandık; F. R. Unat'ın vârislerine ulaşamadığımız için herhangi bir izin talebinde bulunamadık. Ama rahmetli hocamızın emek ve katkısını kitabın yayınında ihmal edilmesini de uygun bulmadık.)

Eserin faydalı olması dileğiyle.

Hazırlayan: Erol Kılınç

BAŞLANGIÇ

Tarih yazarlar, umumî ve hususî tarihleri, mümeyyiz vasıflarına bakarak, birtakım devirlere ayırırlar. Osmanlı Tarihini de bazı müverrihler, “Teessüs ve Tezelzül” [Kuruluş ve Sarsılış], “İntibah ve Teeyyüt” [Uyanış ve Güçleniş], “Şükûh ve İkbal” [Büyüme ve İkbal], “Tevakkuf ve Teşettüt” [Duraklayış ve Dağılış], “Tecdüt” [Yenileşme] gibi parçalara bölmüşlerdir. - Cemiyetimiz mekteplere mahsus Osmanlı Tarihini, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, “Osmanlı İmparatorluğu”, “İmparatorluğun İhittatı” ve “İmparatorluğun İnhilâl ve İnkırazı” diye dört kısma ayırmıştı.

Biz burada aynı taksimi, pek az değiştirerek kabul ettik; Cemiyetimizin mekteplere mahsus kitabında “İmparatorluğun İnhilâl ve İnkırazı” denilen devreye “İmparatorluğun Dağılıma Devri” dedik.

1- XVIII. Asır Sonu ile XIX. Asır Başlarında Osmanlı Devleti

- A) Devletin hududu ve nüfusu kavmî teşekkülâtı, siyasi ve idarî sistemi, iktisadî ve malî ahvali, iktisaden geri, mâliyece zayıf olması;
- B) Merkez-i siyasinin zaafı, Yeniçerilerin itaatsizliği, mağlûbiyetle biten XVIII. asır harplerinin fena tesirleri, vilâyetlerin ahvali;
- C) Osmanlı Devleti'nin başka devletlerle münasebâtı.

A. — XVIII. asır sonlarında, yani Küçük Kaynarca Muahedesi (1774) akdolunduktan sonra, Osmanlı Devleti Karadeniz şimal sahillerini elden çıkarmış olmakla beraber, Asya'da hududu Kafkasya dağlarının hayli şimalinden geçiyor ve Kafkasya kıt'asının küllî kısmını Osmanlı Devleti'ne bırakıyordu. İran'la olan şark hududu, IV. Murad'dan; "Kasr-ı Şirin Muahedesi, 1639"dan beri resmen değişmemişti; bu hudut Basra körfezine kadar iniyordu. Bütün Arap Yarımadası, Şap Denizi'nin her iki sahili, Paletin ve Suriye Osmanlıların hükmü altında idi. Mısır, Trablusgarp, Tunus, Cezayir memleketleri Osmanlılara tâbi olduğu gibi, Fas Emâreti dahi Osmanlı Sultanına hürmet ve bir nevi itaat göstermekte olduğundan Akdeniz'in bütün cenup sahilleri, dâhilî hudutları pek de muayyen olmamak üzere Osmanlı tabiiyetinde addolunuyordu. Balkan Yarımadası Tuna ırmağından Mataban burnuna kadar,

tamamen Osmanlıların mülkü idi. Tuna şimalindeki Eflâk ve Buğdan Voyvodalıkları Sultan tarafından mansup [tayin edilmiş] Fenerli Hıristiyan beyleri ile idare olunan Osmanlı memleketlerinden madut [sayılır] idi; ancak Kaynarca Muahedesi'nin bazı maddelerinde bu iki Beylikten bahsedilmiş olmaktan nâşi [dolayı] Rusların burada diplomasi tarikiyle müdahalelerine, darsa bile, bir yol açılmıştı. O zamanlar bu Beyliklerin hududu, Dinyeper munsabına [denize döküldüğü yere] kadar uzanıyordu. Akdeniz'in şarkındaki Kıbrıs ve Girit büyük adaları ile, Adalar Denizi'nin büyük ve küçük bütün adaları Osmanlı memalikinden madut [memleketlerinden sayılır] idi. Hâsılı Osmanlı İmparatorluğu, vüs'at [genişlik] itibarıyla o zamanki Avrupa devletlerinin - Rusya müstesna - en büyüğü idi.

Bu geniş ülkede yaşayan muhtelif kavimlerin hakikî miktarını tayin etmek imkân hâricindedir; çünkü bütün İmparatorluğa şâmil, muntazam bir tahrir-i nüfus [nüfus yazımı/sayımı] yapılmış değildi; bu nüfus umumî bir surette 35-50 milyon tahmin olunabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda sâkin ahalinin ekseriyetini müslüman tebaa teşkil ediyordu; bütün ahalinin 1/3'ü gayrimüslim kavimlerdi. Gayrimüslim kavimlerin nüfus itibarıyla sırası şöyle gösterilebilir: Rumlar, Ulahlar, Sırlar, Bulgarlar, Ermeniler, Yahûdiler, Anadolu Irak ve Suriye'de bulunan mütenevvi [çeşit çeşit] hıristiyanlarla Mısır Kıptîleri.

Devletin merkezî teşkilâtında en yüksek makam Padişahı. Sadrazam onun vekil-i mutlakı sayılıyordu. Divan-ı hümayun Sadrazamın riyaseti altında toplanırdı. Bu divana bazan bizzat padişahın da geldiği olurdu. Müslümanların dinî, adlî ve harsî meselelerinde Şeyhülislâm, en yüksek makamı işgal ederdi; mertebelerin teselsülünde Şeyhülislâm, Sadrazama hemen müsavi addolunur. Hattâ bazı hususlarda ona takaddüm [öncelik] dahi ederdi. Rum Patrikliği, hıristiyan tebaanın, küçük mikyasta bir nevi

Meşihat makamı gibi bir şeydi. Padişahın veya Sadrazamın emriyle, mutat olan Divan-ı hümayun âzasından fazla olarak bazı büyük rütbeli ulemeden ve paşalardan terek-küp eden [oluşan] meşveret meclislerinin toplanıp mühim meseleleri müzakare ettikleri de olurdu. Ne Patrik efendi, ne de hıristiyanlardan başka bir zat Divan-ı hümayuna veya büyük meşveret meclislerine dâhil değildi; Divan-ı hümayunda vazifesi bulunan gayrimüslimler, münhasıran Divan-ı hümayun tercümanı denilen kimselerdi ki bunlar da umumiyetle ecnebi lisanlarına vâkıf Fenerli beylerden tayin olunurdu. Bunların vazifesi, ecnebi devletlerle münasebâta tahrirî veya şifahî tercümanlık etmekten ibaret olup, divan âzasından madut değillerdi [sayılmazlardı].

Osmanlı Devleti'nin esas teşkilâtınca mutlak veya mukayyet [kayıtlı] bir devlet olup olmaması, hayli münakaşaları celbetmiştir. Bu mesele, şeriatin imam, emîr veya sultanlara verdiği hukukun derecesini sarih tayin edebilmekle, nazarî olarak halledilmiş olursa da bu hallin amelî hiçbir kıymeti yoktur, fiilen Osmanlı Padişahları mutlak ve müstebit birer hükümdardı; ancak bu istibdada karşı, fetva makamının da nazarî bir silâhı, hal' fetvası vardı. Fetva makamı, bu silâhı müessir kılabilmek için, Osmanlı Saltanatının ancak inhitat devrinde hakikî bir istinat kuvveti bulabilmiştir ki o da itaati gevşetmiş olan Yeniçeri ordusudur. Bu cihetle, Osmanlı Padişahlarının mutlak iktidarı, Meşihat makamının hal' fetvası ve bu fetvayı tatbik edebilmek iktidarını haiz asker kuvvetiyle tahdit edilmiş demek olur. Bundan başka Padişah, çok mühim addolunan meselelerde, Divan-ı hümayun kararlarını nazardan uzak tutmamakta idi; maamafih, kat'î kararı vermek hakkını bizzat kendisi haizdi. Bütün bu hususlarda en müessir âmil, padişah olan zatın seciye ve iktidar derecesi olmuştur.

Mihail Voyvoda
(1593-1601 yıllarında Eflak Beyi)

Mihail Voyvoda'nın Mührü

Kanunî Süleyman zamanında, iktisadî ahvali düzgün olan Osmanlı Devleti'nin mâliyesi de hayli sağlamdı. Süleyman'dan sonra, devletin siyasetçe olduğu gibi, iktisaden de mütemadi düştüğü görünür. Nihayet XVIII. asrın talihsiz harpleriyle Osmanlı Devleti'nin malî vaziyeti o kadar sarsıldı ki, III. Selîm zamanında hâricîten istikraz akdiyle devlet mâliyesini düzeltmek çareleri aranmıştır; fakat yapılan teşebbüslerden müspet bir netice alınamamıştır.¹

III. Selîm'in tahta geçtiği sıralarda (1789), artık Osmanlı içtimaî heyeti, kendi ihtiyacını, mernleketinden tamamiyle temin edemeyecek bir hale gelmişti; III. Mustafa zamanından beri bazı levazımat-ı harbiye için bile hârice müracaat ihtiyacı duyuluyordu.

Avrupanın iktisat sahasında vâki olan tekâmüllerine Osmanlı halkı iştirak edememişti. III. Mustafa devrinde başlanan bazı sınaî teşebbüsler bile, iyi idare olunup te-

¹ Abdürrahman Şeref, "Ecânibden ilk istikraz teşebbüsümüze ait birkaç vesika", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene V., s. 321-337.

rakki ettirilememiştir. İktisadî cihetten Avrupa ile atbaşı beraber gidememek, mâliyece de bittabi zaafî intaç etmiş ve bu zaafî talihsiz hâricî harplerle dâhilî iğtişaşlar büsbütün arttırmıştı.

B. — XVIII. asırda, merkezî siyaset kuvveti, yani saltanat makamı gittikçe zaafa uğramıştır. Bu vâkianın muhtelif sebeplerinden birisi, ve başlıcası, en yüksek iktidar makamında bulunan hükümdarın ve devlet idaresini deruhte eden zâtların ekseriyetle ihata, iktidar, liyakat ve malûmatça noksanları, seciye ve ahlâkça düşkünlükleri ve merkezî kuvvetin mesnedi olan muntazam askerinin, yani Yeniçerilerin her türlü intizam ve itaatten mahrum, mütemadî kıyam ve iğtişaşlarla [karışıklık çıkartmakla] meşgul bir insan yığını haline gelmesidir.

İş başında bulunanların kıymet ve itibarını eksiltene, askerinin intizam ve itaatini bozan en mühim âmîl de, mütemadî harplerin iyi idare olunamayarak mağlûbiyet ve zayıflığın tevâlisi [sürüp gitmesi] olmuştur. Vâkıa XVIII. asır harplerinden muvaffakiyetli neticeler hemen hiç alınamamış ve bu da disiplini bozarak, orduların inhilâlini mucip [bozulmasına yol açmış] olduğu gibi orduları idare eden devlet ricalinin ve binnetice padişahların prestijlerini kaybettirmişti.

Devlet merkezi böyle zaaf, iğtişaş [karışıklık] ve inhilâl içinde bulunurken, zaten pek sağlam râbitalarla bağlanmamış olan vilâyetlerin, hususiyile uzak vilâyetlerin merkezle râbitaları büsbütün gevşemiş ve Osmanlı İmparatorluğu, çözülüp dağılmaya müsait bir hale gelmişti. İleride biraz tafsil ile bahsolunacağı üzere, Arabistan, Irak, Suriye, Mısır ve Garp Ocakları gibi uzak eyaletlerden gayri, Rumeli ve Anadolu'da bile ağa, bey ve paşaların merkezi hiçe sayarak, hotbehot [kendi kafalarına göre] icraata giriştikleri, ve kendi mıntakalarında adeta müstakil bir hükümdarlık gibi harekete kalkıştıkları görülür.

Romen Milliyetçiliğinin Öncülerinden:

Şair Assaki
(1788-1869)

Yorgi Lazar
(1779-1823)

Metropolit Samuel Klein
(XVIII. asır sonları)

C. — Bir devletin başka devletler nazarında kadir ve kıymeti, kudret ve kuvvetiyle mütenasıptir. Zayıf devletler, başka devletlerin ihtiras ve istilâlarına mevzu teşkil ederler. Osmanlı Devleti'nin zaafından en ziyade istifade etmek, yani Osmanlı memleketlerini istilâ eylemek

istiyen devletler Rusya Çarlığı ile Nemçe İmparatorluğu idi. Fransa, İngiltere ve Felemenk devletleri ise Osmanlı memleketlerini iktisadî faaliyetlerine müsait bir saha adederek, muhafaza ve istismarına taraftar görünüyorlardı. Prusya Krallığı, II. Fredrik (Büyük)'den itibaren, Avusturya rekabetinden dolayı, Osmanlıya temayül etmişti. XVII. Asırdan beri zaafa uğrayan İspanya ile küçük krallık ve beyliklerden ve kuvvetten düşmüş ihtiyar Cumhuriyetlerden mürekkep İtalyanın beyneddüvel münasebâta [devletlerarası ilişkilerde] o zaman tesirleri yok gibi idi. Avrupa devletlerinin Osmanlı saltanatına karşı aldıkları vaziyetler, Fransa ihtilâliyle hayli karışacaktır.